

สังคมผู้สูงอายุที่พึงปรารถนากับการคลังที่สอดคล้อง: บทวิเคราะห์กรณีประเทศไทย

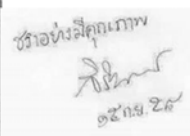
รศ. ดร. เอี่ยมพร พิชัยสนธิ
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การสัมมนาทางวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี 2558 ครั้งที่ 38
ณ หอประชุมศาสตราจารย์สังเวียน อินทรวิชัย อาคารตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
29 ตุลาคม 2558

“สังคมผู้สูงอายุที่พึงปรารถนา” “Desired Ageing Society”

สังคมที่ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุที่ยังทำงาน หรือ
ไม่ได้ทำงาน และผู้ที่อยู่ในวัยอื่นๆ ล้วนมีความสุข ควบคู่
ไปกับสถานะทางการเงินการคลังที่สามารถหล่อเลี้ยง
ความสุขนั้นได้อย่างยั่งยืน

ระดับความเพียงพอของผู้สูงอายุ

แหล่งเงินสนับสนุน
(Financing Sources)

เหนือระดับเพียงพอ
(Beyond Subsistence Level)

(1) + (2) + ทางเลือกการทำงานผู้สูงอายุ (3)

ระดับเพียงพอ
(Subsistence Level)

(1) +สวัสดิการชราภาพขั้นพื้นฐานโดยภาครัฐ (2)

5,000 บ.? 6,000 บ.? 16,000 บ.?

ต่ำกว่าระดับเพียงพอ
(Below Subsistence Level)

ช่วยเหลือตัวเอง (1)

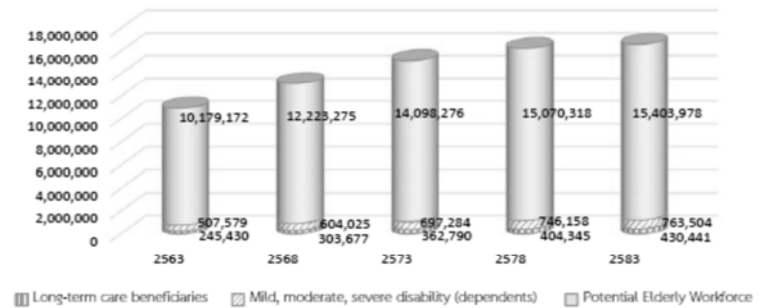
ข้อมูลจากรายงานการสำรวจประชากรสูงอายุใน ประเทศไทย พ.ศ. 2550 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

- เกิน 76% ของผู้สูงอายุประเมินว่าสุขภาพตนเองยังอยู่ใน
เกณฑ์ระดับปานกลางถึงดีมาก
- ประมาณ 78% สามารถมองเห็นได้ชัดเจน
- ประมาณ 85% สามารถได้ยินชัดเจน
- มีเพียงผู้สูงอายุจำนวน 2.5 ล้านคน หรือ 35.74% ของ
ผู้สูงอายุทั้งประเทศที่ได้ทำงาน

ศักยภาพของผู้สูงอายุไทย

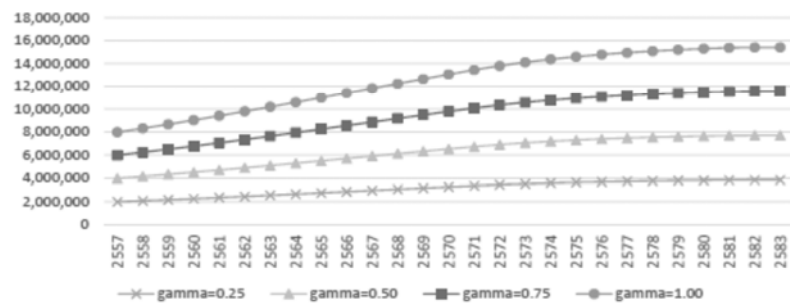
- ผู้สูงอายุ อายุระหว่าง 60-79 ปี (รวมทั้งหมดจำนวน 8.9 ล้านคน) ที่ยังสามารถทำงานได้สุทธิ (net potential elderly labour force) ซึ่งไม่นับรวมผู้พิการ (disability) และผู้ที่อยู่ในการดูแลระยะยาว (long-term care) มีจำนวน 8.3 ล้านคน ในปัจจุบัน
- แรงงานกลุ่มนี้ถือได้ว่ามีศักยภาพที่จะเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและบรรเทาสถานะตั้งเครียดทางการเงินการคลังในอนาคต

แผนภาพที่ 2 ประมาณการกำลังแรงงานศักยภาพในผู้สูงอายุ อายุระหว่าง 60-79 ปี (Potential Elderly Workforce) (หน่วย: คน)

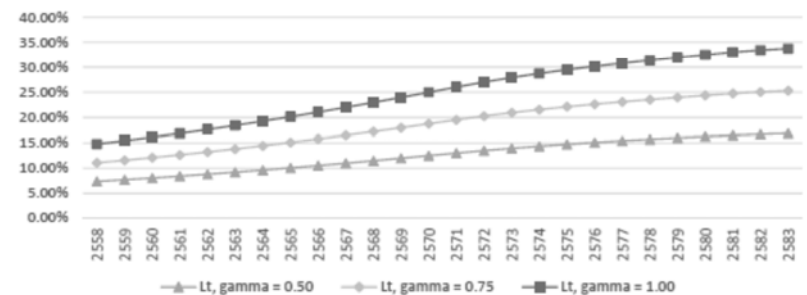
ที่มา: การประมาณการประชากรอายุระหว่าง 60-79 ปี โดยสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2556 ข้อมูลการประมาณการจำนวนผู้พิการ (disability) และผู้ที่อยู่ในการดูแลระยะยาว (long-term care) ในผู้สูงอายุ อายุระหว่าง 60-79 ปี จาก Prasitsinphon et al (2013) และการคำนวณโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 4 ประมาณการจำนวนแรงงานผู้สูงอายุแปรผันตามสัดส่วนการมีส่วนร่วม (γ) ในตลาดแรงงาน (หน่วย: คน)

ที่มา: การประมาณการประชากรอายุระหว่าง 60-79 ปี โดยสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2556 ข้อมูลการประมาณการจำนวนผู้พิการ (disability) และผู้ที่อยู่ในการดูแลระยะยาว (long-term care) ในผู้สูงอายุ อายุระหว่าง 60-79 ปี จาก Prasitsinphon et al (2013) และการคำนวณโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 6 ประมาณการอัตราส่วนเพิ่มของแรงงานศักยภาพโดยรวม แปรผันตามอัตราการมีส่วนร่วมของแรงงานสูงอายุ (หน่วย: ร้อยละ)

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

ทำอะไรจึงสามารถใช้ศักยภาพแรงงานผู้สูงอายุได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และ ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ปัจจุบันโครงสร้างเชิงนโยบาย ยังขาดทางเลือกการทำงานสำหรับผู้สูงอายุ

- 35.7% ของผู้สูงอายุที่ทำงาน ส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มียกจ้าง (63.19%) และช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่รับค่าจ้าง (17.22%)
  - การลงทุนในธุรกิจส่วนตัวโดยขาดความเชี่ยวชาญ ทำให้เผชิญกับความเสี่ยงทางการเงินที่สูงในวัยชรา
  - ข้อมูล SES ปี 2548-2555 สะท้อนว่า 78% ของผู้ที่เริ่มทำธุรกิจเมื่ออายุมากกว่า 50 ปี มีโอกาสจะเลิกทำธุรกิจภายใน 6 ปี (วีรชาติ กิเลนทอง 2558)
  - สาเหตุที่ต้องลงทุน อาจเนื่องมาจาก “necessity” self-employed แบบไม่มีทางเลือก ในประเทศตะวันตกบางประเทศ (Block and Koellinger, 2009)

ปัจจุบันโครงสร้างเชิงนโยบาย ยังขาดทางเลือกภาระงานที่มีความยืดหยุ่นสำหรับผู้สูงอายุ

ตารางที่ 10 จำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ของแรงงานไทย จำแนกตามกลุ่มอายุ

กลุ่มอายุ	ค่าเฉลี่ยจำนวนชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์
15-50	45.24
51-59	43.89
60-69	42.07
70-79	39.52
80+	37.83

หากทำงานวันละ 8 ชั่วโมง เท่ากับทำงาน 5 วันต่อสัปดาห์

ที่มา: การสำรวจภาวะการมีทำงานของประชากร ปี พ.ศ. 2556 สำนักงานสถิติแห่งชาติ และการประมวลผลโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 11 จำนวนชั่วโมงการทำงานจริงต่อสัปดาห์ และจำนวนชั่วโมงการทำงานที่พึงปรารถนาต่อสัปดาห์ ของแรงงานในสหราชอาณาจักร จำแนกตามกลุ่มอายุ และสถานประกอบการ

กลุ่มอายุ	จำนวนชั่วโมงทำงานจริง		จำนวนชั่วโมงทำงานที่พึงปรารถนา	
	ชายจ้าง	นายจ้าง	ชายจ้าง	นายจ้าง
50-64	31.60	32.80	20.90	19.30
65-69	22.00	22.80	10.70	8.90
70+	17.20	19.50	6.90	8.40

ชั่วโมงการทำงานที่พึงปรารถนาคือ สูงสุด 21 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ หากทำงานวันละ 7-8 ชั่วโมง เท่ากับทำงาน 3 วันต่อสัปดาห์

ที่มา: Bell and Rutherford (2013) Table 3 and Table 5b ประมวลผลจก UK Labour Force Survey 2012 และกรสรุปประมวลผลโดยผู้วิจัย

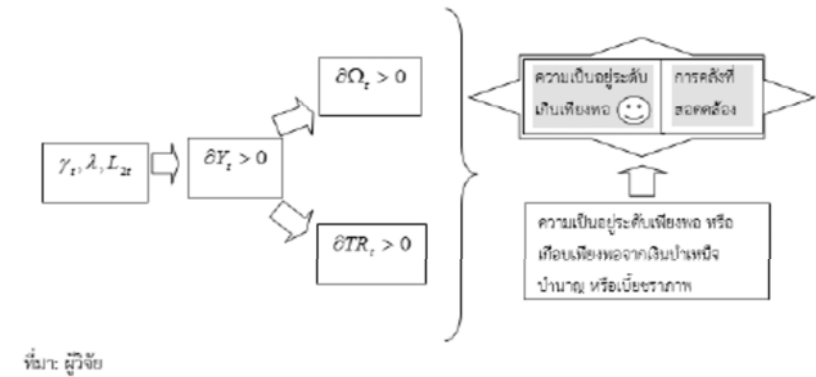
โครงสร้างสถานภาพการทำงานเช่นนี้ อาจสะท้อนว่า ผู้สูงอายุที่ประสงค์จะทำงานต่อหลังอายุ 60 ปี มีทางเลือกค่อนข้างน้อย หรือ โครงสร้างการทำงานที่เป็นอยู่มีแรงจูงใจไม่ถึงจุดพอที่จะทำให้ผู้สูงอายุตัดสินใจทำงานต่อไปในองค์กร

เช่น อาจกังวลว่า เมื่อมีการขยายอายุเกษียณ ต้องทำงานเท่าเดิม ความยืดหยุ่นในการใช้ชีวิตวัยชราภาพไม่มี และไม่มีสิทธิ์ได้รับสวัสดิการชราภาพ

โครงสร้างเชิงนโยบายทางเลือกการทำงานสำหรับผู้สูงอายุที่พึงปรารถนาควรเป็นอย่างไร

- ภาระงานลดน้อยลง น้อยกว่าวัยทำงาน (ดังเช่น 3 วันต่อสัปดาห์ใน Bell and Rutherford, 2013)
- มีความยืดหยุ่น สำหรับการใช้ชีวิตวัยชราภาพอย่างมีคุณภาพ (ตามแนวคิด Ergonomics, Serge Volkoff)
- ไม่ว่าจะเลือกทำงานต่อ หรือไม่ทำงาน ก็ยังคงได้สิทธิประโยชน์ขั้นพื้นฐานด้านชราภาพที่รัฐบาลพึงควรจัดหาให้
- หากโครงสร้างการทำงานมีคุณสมบัติพื้นฐานเหล่านี้ จึงจะถือได้ว่าผู้สูงอายุมีทางเลือกในการทำงาน
  - กล่าวคือ เลือกที่จะทำหรือไม่ทำก็สามารถดำรงชีพอยู่ได้ระดับเพียงพอ (subsistence level) แต่หากเลือกทำงาน ก็จะสามารถมีชีวิตอยู่ได้เหนือระดับเพียงพอ (beyond subsistence level)

แผนภาพที่ 3 กรอบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในสถานการณ์จำลอง

ที่มา: ผู้วิจัย

$$Y_t = A_t K_t^\alpha (L_{1t} + \gamma \lambda L_{2t})^{1-\alpha} \quad (1)$$

โดยที่

$$K_{t+1} = (1-d)K_t + sY_t$$

Y_t คือผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (gross domestic product: GDP)

A_t คือระดับเทคโนโลยี

K_t คือระดับสินค้าทุน

L_{1t} คือจำนวนประชากรอายุ 15-59 ปีที่อยู่ในตลาดแรงงาน (economically active persons: EAP)

L_{2t} คือจำนวนประชากรอายุ 60-79 ปี (ไม่นับรวมผู้พิการและผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลในระยะยาว) ที่สามารถทำงานได้

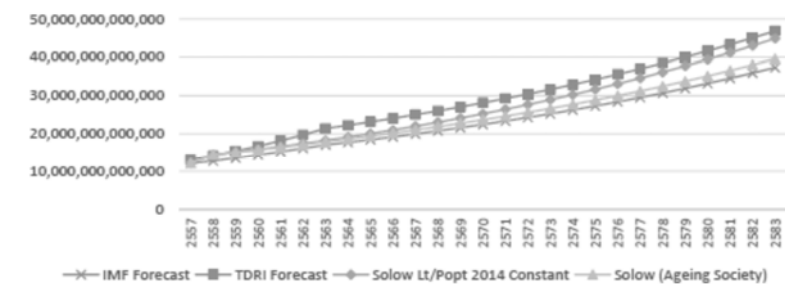
λ คืออัตราส่วนผลิตภาพของ L_{2t} เทียบกับผลิตภาพของ L_{1t} อันเนื่องจากระดับภาระงานที่ต่างกัน

γ คืออัตราการเข้าร่วมในตลาดแรงงานของ L_{2t}

d คืออัตราการเสื่อมของราคาสินค้าทุน

s คืออัตราการออม

แผนภาพที่ 3 ประมาณการณ์การเติบโตทางเศรษฐกิจ (หน่วย: บาท)

ที่มา: IMF (2015), Prasitsiripon et al (2013) และการคำนวณโดยผู้วิจัย

$$\frac{\partial Y_t}{\partial L_{2t}} = \frac{(1-\alpha)\gamma\lambda A_t K_t^\alpha}{(L_{1t} + \gamma\lambda L_{2t})^\alpha} \quad (2)$$

$$w_{1,2t} = MP_{1,2t} = (1-\alpha)\gamma\lambda A_t \left(\frac{K_t}{L_{1t} + \gamma\lambda L_{2t}} \right)^\alpha \quad (3)$$

ความเพียงพอในส่วนของแรงงานผู้สูงอายุ สามารถแสดงโดยส่วนต่างระหว่างรายรับกับรายจ่ายในภาพรวมดังสมการที่ (4)

$$\Omega_t = B_t - E_t \quad (4)$$

โดยที่

Ω_t คือส่วนต่างระหว่างรายรับกับรายจ่ายทั้งหมดโดยเฉลี่ย

E_t คือรายจ่ายทั้งหมดโดยเฉลี่ย

$B_t = f[\zeta_t, \eta_t, (r_t), v_t, (w_{1,2t}, \gamma, \lambda, L_{2t})]$ คือรายรับทั้งหมดโดยเฉลี่ย

ζ_t คือเงินบำนาญ บำนาญ หรือเบี้ยชราภาพต่างๆ

η_t คือผลตอบแทนจากการลงทุนหรือการออมในอดีตก่อนจะเกษียณ

r_t คืออัตราดอกเบี้ย

v_t คือรายได้หลังเกษียณ (หากยังทำงานที่มีรายได้)

$$TR_{VAT} = f(Y_t, (1-s), t_{VAT}) \quad (5)$$

โดยที่

TR_{VAT} คือรายได้จากภาษีมูลค่าเพิ่ม

Y_t คือ GDP

s คืออัตราการออม

t_{VAT} คืออัตราภาษีมูลค่าเพิ่ม

$$TR_{CT} = f(Y_t, t_{CT}, \rho_t) \quad (6)$$

โดยที่

TR_{CT} คือรายได้จากภาษีเงินได้นิติบุคคล

t_{CT} คืออัตราภาษีเงินได้นิติบุคคล

ρ_t อัตราค่าลดหย่อนส่วนเพิ่มของการหักต้นทุนในการคำนวณกำไรที่ถูกจัดเก็บภาษี

$$\frac{\partial TR}{\partial \rho} = \left(\frac{\partial TR_{VAT}}{\partial Y_t} \right) \left(\frac{\partial Y_t}{\partial \gamma} \right) - \frac{\partial TR_{CT}}{\partial \rho} \quad (7)$$

สถานการณ์จำลองที่ 1: กำหนดให้ผู้สูงอายุยังคงได้รับสวัสดิการตามสิทธิขั้นพื้นฐานจากรัฐบาลตั้งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะทำงานหรือไม่ทำงาน และมีการปรับสภาพความยืดหยุ่นทางโครงสร้างกฎหมายการจ้างงานสำหรับนายจ้าง โดยลดภาระผูกพันเกี่ยวกับสวัสดิการของลูกจ้างที่เป็นผู้สูงอายุ ภายใต้เงื่อนไขว่าภาระงานของผู้สูงจะต้องลดลงต่ำกว่าภาระงานของแรงงานในช่วงอายุวัยทำงาน ในแบบจำลองนี้ กำหนดให้ ภาระงานของแรงงานขั้นสูงสุดของผู้สูงอายุคือ ทำงานสัปดาห์ละ 3 วัน ซึ่งอ้างอิงอัตราเวลาการทำงานที่พึงประสงค์ของผู้สูงอายุระหว่าง 7-21 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (หรือหากทำงานวันละ 7-8 ชั่วโมง ก็เท่ากับการทำงาน 2-3 วันต่อสัปดาห์) ใน Bell and Rutherford (2013) ในกรณีนี้ เพื่อให้แรงงานผู้สูงอายุ ที่ตัดสินใจทำงาน สามารถใช้ชีวิตอย่างมีความยืดหยุ่นในวัยชราภาพได้ และในขณะเดียวกัน ยังมีพื้นที่การทำงานในองค์กรเพื่อออกไปพบปะกับสังคมมีสุขภาพกายและใจที่ดีขึ้น

สถานการณ์จำลองที่ 2: ยังคงมีการใช้มาตรฐานกฎหมายการจ้างงานการจากสถานการณ์ที่ 1 และเสริมด้วยมาตรการให้แรงจูงใจทางภาษีแก่นายจ้างที่จ้างแรงงานผู้สูงอายุเพิ่มเติมเข้าไปอีก งานวิจัยนี้กำหนดให้นายจ้างสามารถนำค่าใช้จ่ายส่วนเพิ่มในการจ้างแรงงานผู้สูงอายุไปลดหย่อนภาษี ในอัตราค่าลดหย่อนส่วนเพิ่มที่ร้อยละ 50¹⁰ ของการหักต้นทุนในการคำนวณกำไรที่ถูกจัดเก็บภาษี (additional cost reduction for taxable corporate profit calculation) อาทิ ก่อนมีมาตรการแรงจูงใจทางภาษี นายจ้างสามารถหักค่าใช้จ่ายจ้างแรงงานได้ 1 เท่า เมื่อมีมาตรการแรงจูงใจทางภาษีดังกล่าว นายจ้างสามารถ หักค่าจ้างแรงงานผู้สูงอายุได้ 1.5 เท่า

ตารางที่ 13 ประมาณการณ์ผลกระทบสังคมสูงอายุต่อ GDP เทียบกับกรณีฐานที่สัดส่วนประชากรวัยทำงานคงที่ปี พ.ศ. 2557

	2558	2563	2568	2573	2578	2583
ผลกระทบสังคมสูงอายุ	-0.32%	-2.28%	-4.97%	-7.95%	-10.19%	-11.78%

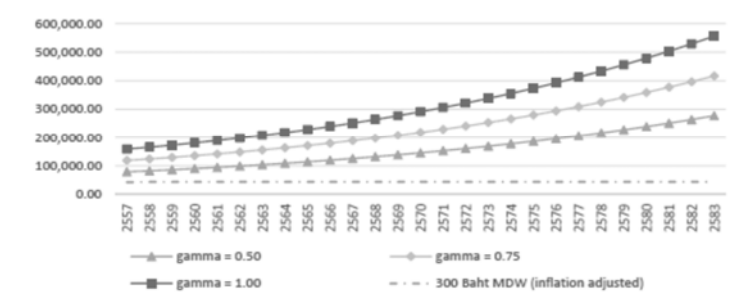
ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 14 ประมาณการณ์อัตราการเติบโตส่วนเพิ่มของ GDP จากกรณีฐานที่ไม่มีภาระจ้างงานในแรงงานผู้สูงอายุแปรผันตามอัตราส่วนมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุ

	2558	2563	2568	2573	2578	2583
DGDP, gamma = 0.50	4.73%	5.88%	7.30%	8.83%	9.91%	10.63%
DGDP, gamma = 0.75	7.05%	8.75%	10.85%	13.11%	14.68%	15.74%
DGDP, gamma = 1.00	9.35%	11.58%	14.34%	17.30%	19.35%	20.73%

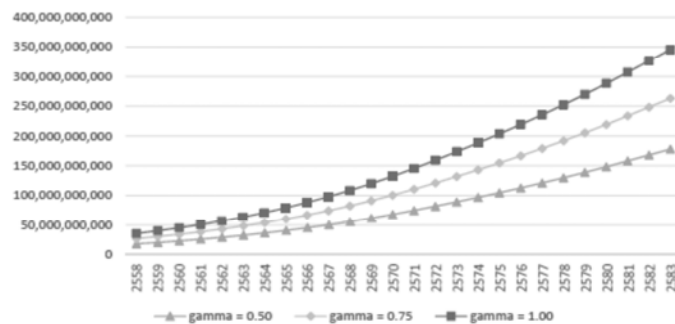
ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 7 ประมาณการณ์รายได้ส่วนเพิ่มโดยเฉลี่ยในผู้สูงอายุที่เข้าร่วมในตลาดแรงงาน (หน่วย: บาทต่อคนต่อปี)

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 10 ประมาณการณ์รายได้ส่วนเพิ่มสุทธิขั้นต่ำของรัฐบาลในการจัดเก็บภาษีเงินมูลค่าเพิ่มและภาษีเงินได้นิติบุคคล แปรผันตามการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในตลาดแรงงาน (หน่วย: บาท)

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 16 ประมาณการณ์อัตราการเพิ่มของรายได้ภาษีสุทธิขั้นต่ำจากกรณีฐานที่ไม่มีมาตรการกระตุ้นการมีส่วนร่วมแรงงานผู้สูงอายุ แปรผันตามอัตราส่วนมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ

	2558	2563	2568	2573	2578	2583
gamma - 0.50	0.75%	0.96%	1.17%	1.34%	1.39%	1.35%
gamma - 0.75	1.11%	1.42%	1.73%	1.98%	2.05%	2.00%
gamma - 1.00	1.46%	1.87%	2.28%	2.60%	2.69%	2.63%

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 17 ประมาณการณัรยได้ส่วนเพิ่มสุทธิของรัฐบาลเฉลี่ยต่อแรงงานผู้สูงอายุที่เข้าสู่ตลาดแรงงาน

	2558	2563	2568	2573	2578	2583
gamma - 0.50	4,530.80	6,654.88	9,428.98	12,951.89	17,383.09	23,090.25
gamma - 0.75	4,479.84	6,576.57	9,308.10	12,770.20	17,128.91	22,746.75
gamma - 1.00	4,430.41	6,501.12	9,192.55	12,597.96	16,889.28	22,424.09

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

สรุปประเด็นสำคัญ

ประเด็นสำคัญของปัญหา

- ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ อัตราการพึ่งพิงจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ รัฐบาลจำเป็นต้องจัดหาสวัสดิการขั้นพื้นฐานให้แก่ผู้สูงอายุ ภายใต้อาณาเขตความตึงเครียดทางการเงินการคลัง (fiscal constraints)
- คำถามร่วมสมัยคือ...
  - จะเอาเงินมาจากไหน (ใครจ่าย?)
  - ด้วยวิธีการอย่างไร (จะได้เงินมาอย่างไร?)
  - จะบริหารจัดการอย่างไร (ให้ใคร?)
  - จะกระจายสวัสดิการอย่างไร (ให้อย่างไร?)

ประเด็นสำคัญของข้อเสนอเพื่อหาทางออก

- สิทธิขั้นพื้นฐานระดับ “เพียงพอ” ของผู้สูงอายุควรได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ดังที่เป็นอยู่ และปรับตามค่าครองชีพ
- แต่ในงานวิจัยนี้ การสูงอายุที่ “พึงปรารถนา” (desirable) หมายถึง ชีวิตความเป็นอยู่อยู่ในระดับสูงกว่า ระดับ “เพียงพอ” ที่อยู่ได้ไปวันๆ แต่สามารถมีองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สันทนาการ การพบปะสังสรรค์ การมีสุขภาพกายและใจที่ดี การเห็นคุณค่าในตัวเอง ฯลฯ
- บทความวิจัยเสนอมาตรการ “ตุ๊กตา” (demo) เพื่อสนับสนุนให้เกิดทางเลือกการทำงานเพื่อนำไปสู่ชีวิตหลังวัยเกษียณ และสูงอายุที่พึงปรารถนา (employment options to support desirable life after retirement) ที่มีความยั่งยืนทางการคลัง (fiscal sustainability)

ประเด็นสำคัญของข้อเสนอเพื่อหาทางออก

- มีประชากรผู้สูงอายุที่สามารถทำงานได้ แต่เลือกที่จะไม่ทำงาน หรือทำงานส่วนตัวที่มีความเสี่ยงทางการเงินสูง และเมื่อเลิกทำงาน มักจะออกจากตลาดแรงงาน
- มีผู้สูงอายุที่อยากทำงาน แต่ไม่ได้ทำงาน
- สังคมไทยยังขาดความยืดหยุ่นเชิงโครงสร้างนโยบาย (policy infrastructure) ที่เอื้อให้ผู้สูงอายุ ทุกสถานะ และระดับการศึกษาสามารถทำงานในองค์กรของระบบเศรษฐกิจ และ งานมีลักษณะและภาระงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

ประเด็นสำคัญของข้อเสนอเพื่อหาทางออก

- หากประเทศไทยมีโครงสร้างเชิงนโยบายที่เกื้อหนุนให้ผู้สูงอายุทำงานได้อย่างต่ำร้อยละ 50 จะส่งผลให้รายได้ส่วนเพิ่มของผู้สูงอายุที่ทำงานประมาณ 44,268- 165,295 บาทต่อคนต่อปี GDP เพิ่มขึ้นอีก 4.74-9.35% ต่อปีจากกรณีฐานซึ่งเป็นสังคมผู้สูงอายุ และรายได้ภาษีของรัฐบาลส่วนเพิ่มขึ้นต่ำ 33,279-65,994 ล้านบาทต่อปี
- ทั้งนี้ หากนำมาสมทบค่าใช้จ่ายสวัสดิการพื้นฐานของผู้สูงอายุ จะได้เฉลี่ยคนละประมาณ 4,000 บาทต่อคนต่อปี
- ทั้งนี้ ความสำเร็จ ขึ้นอยู่กับหน่วยงานภาครัฐและทุกภาคส่วนในสังคม

ขอบคุณ

รศ. ดร. เอี่ยมพร พิชัยสนธิ
คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2 ถนนพระจันทร์ กทม. 10200
โทรศัพท์ 02 613-2415 โทรสาร 02 224-9428
E-mail: euamporn@econ.tu.ac.th
www.econ.tu.ac.th